

Stalinova politična diskvalifikacija Leva Trockega

AVGUST LEŠNIK

POVZETEK

Avtor v razpravi obravnava frakcijski boj za Leninovo dediščino v sovjetskem partijskem in državnem vrhu v letih 1924-1927. V tem kontekstu analizira nasprotujoče si teoretične poglede Trockega, Stalina in Zinovjeva glede perspektiv "graditve socializma v eni sami deželi", kot tudi njihovo različno pojmovanje notranje partijske demokracije. Trockijev boj proti birokratizaciji partijskega in državnega aparata ni bil uspešen, saj je Stalin obvladoval - s svojo kadrovske politiko - celoten politični prostor v državi. V ostrem političnem boju - na kongresih in konferencah - je Stalin bitko dobil, saj je z grobo politično diskvalifikacijo onemogočil delovanje opozicije ter na XV. kongresu VKP(b) dosegel izključitev drugega moža oktobrskere revolucije - Trockega in Zinovjeva iz partije. Ob tem je boljševiški funkcionar in diplomat Joffe zapisal, da pomeni izključitev Trockega likvidacijo revolucije ter "dogodek, ki mora v naši partiji neogibno začeti obdobje termidorja..."

ZUSAMMENFASSUNG

STALINS POLITISCHE DISQUALIFIKATION VON LEW TROZKIJ

Der Verfasser untersucht in der Abhandlung den Fraktionskampf um das Erbe Lenins an der sowjetischen Staats- und Parteispitze in den Jahren 1924-1927. In diesem Kontext analysiert er die gegensätzlichen theoretischen Ansichten Trotzkijs, Stalins und Sinowjews hinsichtlich der Perspektiven vom "Aufbau des Sozialismus in einem Land" so wie ihre unterschiedliche Auffassung von der Demokratisierung der Partei. Trotzkijs Kampf gegen die Bürokratisierung des Partei- und Staatsapparats blieb erfolglos, Stalin beherrschte - mit seiner Kaderpolitik - den gesamten politischen Raum im Staat. In dem scharfen politischen Kampf - auf Kongressen und Konferenzen - gewann Stalin die Schlacht, da er durch grobe politische Disqualifizierung die Arbeit der Opposition unterband und es ihm gelang, auf dem XV. Kongreß der KPdSU(V) die beiden Männer der Oktoberrevolution - Trotzki und Sinowjew - aus der Partei auszuschließen. Darüber schrieb der bolschewistische Funktionär und Diplomat Joffe, Trotzkijs Ausschluß bedeute die Liquidation der Revolution und "ein Ereignis, des in unserer Partei unausweichlich ein Zeitalter des Thermidor eröffnen muß..."

Lenin je imel brez dvoma prav, ko je v svoji oporoki¹ zapisal, da se v odnosih med Trockim in Stalinom skriva nevarnost za razcep v partiji. To je potrjevala tudi ostra razprava, ki se je začela že za časa Leninovega življenja²; v njej se je Trocki odkrito izrekel zoper triumvirat - Stalin, Zinovjev, Kamenjev. Ključna točka takratnega nesoglasja je bilo vprašanje notranje partijske demokracije. Kritičnost Trockega je bila usmerjena predvsem na birokratizem v partiji, v čemer je videl usodno nevarnost za ves nadaljnji razvoj mlade sovjetske družbe³. Odmev in reakcija vodstva na kritičnost Trockega sta bila silovita; Trocki je imel v vodstvu partije skoraj vse proti sebi. Njihov srd je bil tolikšen, da je zahteval Zinovjev izključitev Trockega iz partije in celo zapor⁴.

Naslednja leta so že v znamenju frakcijskih bojov za Leninovo dediščino⁵. Problem graditve "socializma v eni sami deželi" je privedel do razkola med vodilno trojico (Stalin, Kamenjev, Zinovjev). Stalin je svojo idejo prvič formuliral jeseni leta 1924; njegov cilj je bil diskreditirati Trockega in njegovo teorijo o permanentni revoluciji ter mu "dokazati", da ni leninist⁶. V nasprotju s Trockijevim prepričanjem - da se bo revolucionarno gibanje uspešno razvijalo in doseglo zmago le, če bo postalo vseevropsko, medtem ko naj bi bilo obsojeno na zanesljivo smrt, če bi ostajalo v nacionalnih okvirih⁷ - je Stalin postavil svojo formulo "samobitnosti" ruske revolucije⁸. Zinovjev in Kamenjev nastopita proti Stalinu in mu očitata, da v svojih pogledih podcenjuje svetovno revolucijo in nacionalno omejenost. Zinovjev je menil, da "v okoliščinah osame, bede, ni mogoče ekonomsko in kulturno prekositi zahodnega kapitalizma in tudi ne ukiniti razrednih razlik, zatorej tudi ne države"⁹.

Na XIV. kongresu (18.-31.XII.1925) je prišlo do dokončne ločitve med Stalinom na eni ter Zinovjevom in Kamenjevem - "nova" opozicija - na drugi strani. "Nova" opozicija je zavrnila geslo o graditvi socializma v eni sami deželi, toda pri tem ni imela izdelanega nikakršnega učinkovitega nasprotnega programa. Zavrnila je tudi notranje partijski režim, ki je pod geslom o enotnosti dobival vse bolj nedemokratične oblike. V tem smislu je opozicija skušala na kongresu doseči odstavek Stalina s položaja generalnega sekretarja. Kamenjev je pogumno izjavil: "Pred celotnim kongresom ponavljam: prepričan sem, da tovariši Stalin ne more združevati funkcije celotnega boljševiskega štaba v svoji osebi."¹⁰ Stalin je spretno diskvalificiral Kamenjeva in Zinovjeva s sklicevanjem na dejstvo, da sta revolucijo že enkrat izdala (oktobra 1917) in jo potemtakem lahko ponovno izdata; izkoristil pa je tudi njuno takratno nestrpnost do Trockega. S pasivnim vedenjem na kongresu je Trocki izpustil odločilno priložnost za odpor proti birokratskemu partijskemu in državnemu vodstvu. Triumvirat je prenehal obstajati; Stalin je zmagal in v njegovih rokah je bila najvišja oblast.

-
- 1 - Marjan Britovšek: Boj za Leninovo dediščino, I. knjiga, str. 237-273 (Leninov testament), Ljubljana, 1976.
  - 2 - Glej - M. Britovšek: Dileme "Novoga kurza" Leva Davidoviča Trockega, Zgodovinski časopis, 1990/1, Ljubljana.
  - 3 - Glej - Lav Trocki: Novi kurs, Rijeka, 1972.
  - 4 - Isaac Deutscher: Razorožani prerok (Biografija Trockega, II. knjiga), str. 105, Zagreb, 1976.
  - 5 - Glej - M. Britovšek: Boj za Leninovo dediščino, Ljubljana, 1976.
  - 6 - I. Deutscher: Stalin, str. 260, Ljubljana, 1977.
  - 7 - Lav Trocki. Permanentna revolucija, Rijeka, 1972.
  - 8 - Josif Staljin: Pitanja lenjinizma, str. 89-103 (Oktobar i teorija permanentne revolucije Trockega), Zagreb, 1981.
  - 9 - Zinovjev: Leninizem, str. 293, Moskva-Leningrad, 1925.
  - 10 - M. Britovšek: Carizem, revolucija, stalinizem, II.knjiga, str. 146, Ljubljana, 1980.

Zadnje obdobje odkritega spopada v partiji zoper "levo" opozicijo je trajalo od poletja 1926 do pozne jeseni leta 1927, ko so se Trocki, Zinovjev in Kamenjev - ki so začasno pozabili na svoje nedavne zagrizene spore - združili ter se postavili na čelo nove "združene" opozicije. Teoretična platforma združene opozicije je zajemala vse temeljne teze tako trockistične opozicije iz let 1923-24, kot tudi teze "nove" opozicije iz leta 1925; zahtevali so gospodarsko vraščanje Sovjetske zveze v svetovni kapitalistični sistem, povečanje tempa industrializacije, ki naj črpa sredstva za svoj razvoj iz povečanja davkov kulakom in nepmanom, nadlajse razširitev in poglobitev demokracije v partiji, boj zoper birokratizacijo partijskega in državnega aparata ter obenem zavračali možnost graditve socializma v eni sami deželi. Pri tem ne gre prezreti, da je opozicija napadala ne toliko Stalina kolikor Buharina, ki je imel v letih 1924-28 dejansko vlogo poveljavnega teoretika sovjetske partije¹¹.

Na zasedanju plenuma CK (14.-23. julija 1926) je opozicija ponovno proklamirala svoj gospodarski program. Na plenumu je glavno breme ekonomske diskusije nosil Buharin, medtem ko se je Stalin omejil na organizacijska in zunanjepolitična vprašanja. Buharin je opoziciji priznal, da njena kritika ni brez osnov: "Če pri nas ne bi bilo nobenega birokratizma, če pri nas delavska mezda ni bi bila še vedno nizka, če pri nas vaška revščina ne bi živela v težkih pogojih, tedaj opozicija ne bi imela temeljev."¹² In dalje: "Vsak monopol krije v sebi nevarnost določene degeneracije..."¹³ Teh besed Buharin ni namenil le združeni opoziciji, temveč v prikriti obliki tudi svojemu partnerju v duumviratu - Stalinu.

Kljub vsemu je bilanca spopada na julijskem plenumu za Stalina ugodna. Stalin namreč posreduje CK podatke o "delovanju" Laševiča (pomočnika komisarja za obrambo), ki je v vojski organiziral napol tajno organizacijo simpatizerjev opozicije. Odkritje Laševičeve dejavnosti je bil rušilni udarec za opozicijo. Laševiča zamenjajo in izključijo iz CK, njegov zaščitnik Zinovjev pa izgubi mesto v politbiroju¹⁴. To je izzvalo zmedo v vrstah opozicije. Trocki, Zinovjev, Kamenjev in drugi 4. X. 1926 podpišejo skupno izjavo, v kateri priznajo, da so kršili pravila statuta partije in da sprejmejo obveznost, da bodo razpustili svojo "partijo v partiji". S tem aktom je Stalin načrtno prisilil opozicijo v ilegalo, da jo je lahko v skladu s statuti povsem onemogočil.

Na plenumu CK (21.-23. X. 1926) so ponovno razpravljali o dejavnosti opozicije. Stalin je napadel opozicijo kot "socialdemokratsko deviacijo" in zahteval, da njeni vodje priznajo svoje zmete ter se pokesajo. Tedaj je vstal Trocki in imel enega svojih največjih govorov; govoril je v imenu opozicije kot celote. Med drugim je izrekel tudi daljnovidno sodbo: "Prvi sekretar predlaga svojo kandidacijo za mesto grobarja revolucije!"¹⁵ Toda sestava politbiroja je takšna, da onemogoča kakršnokoli presenečenje s strani opozicije. Še več, Stalinu uspe izključiti Trockega - zaradi frakcionaštva - iz politbiroja; v tem telesu predstavnikov opozicije ni več.

11 - Glej - M. Britovšek: Buharinovi ekonomski in politični pogledi (Buharinov bolj s Stalinom), Zgodovinski časopis, 1989/2.

12 - Inprekorr (Internationale Presse-Korrespondenz), 103/1926, str. 1724.

13 - Ibid., str. 1715.

14 - Boris Souvarine: Staljin, str. 303, Zagreb, 1989.

15 - I. Deutscher: Razoružani prorok, str. 188-189, Zagreb, 1976.

Poleti in v zgodnji jeseni leta 1927 se je razprava med opozicijo in vodilnim jedrom vse bolj zaostrovala. Začela se je s kritiko opozicije glede sovjetske zunanje politike (prekinitev diplomatskih stikov med Sovjetsko zvezo in Veliko Britanijo, poraz politike Moskve na Kitajskem itd.¹⁶, ki je povzročila osamitev Sovjetske zveze in oslabila njeno obrambo pred morebitno intervencijo kapitalističnih dežel. S tem v zvezi je Trocki dal svojo tako imenovano "clemencaujevsko izjavo", v kateri opozarja, da bo poskušal doseči spremembo režima in organizirati obrambo dežele, če bodo razmere kritične¹⁷. Toda Stalin izkoristi razpravo o vojni nevarnosti v svojo korist - "Glavni problem sedanjega trenutka je nevarnost nove vojne... v teh okolinostih je nujno potrebno, da naša partija oblikuje čvrsti blok." Nasprotno pa Trocki poudarja, da je želja levice, da se bori za "socialistično domovino", vendar pri tem ne pristaja na kakršnokoli "sveto edinstvo"; obenem ocenjuje, da je Stalin nesposoben zagotoviti zmago in postavlja alternativo: "Termidor ali opozicija."¹⁸

Na plenumu CK VKP(b) konec julija in v začetku avgusta 1927 so na podlagi referata Ordžonikidzeja (predsednika Centralne kontrolne komisije, ki je v juniju 1927 raziskovala Trockijevo kršitev partijske discipline)¹⁹ obdolžili opozicijo, da je postala objektivno središče, okrog katere se zbirajo protipartijske in protisovjetske sile, na njihovo razkrajajoče dejavnost pa računa tako notranja kot zunanja kontrarevolucija²⁰. Plenum je Trockega in Zinovjeva opozoril, da je članstvo v partiji nezdržljivo z njunim ravnanjem ter ju v svarilo strogo ukoril.

Kljub prepovedi delovanja je opozicija s svojim bojem nadaljevala ter razmnoževala in ilegalno širila svoj programski dokument - "platformo boljševikov-leninistov" kot nekakšen volilni manifest za XV. kongres VKP(b), decembra 1927; platformo je podpisalo 83 vodilnih članov opozicije. Zinovjev in Kamenjev sta napisala poglavje o kmetijstvu in kominterni, poglavje o industriji pa je napisal Trocki. V platformi so izrekli tudi kritiko stalinistov: "V svojem preценjevanju si stalinisti olajšujejo manevre tako, da partijo dejansko izključujejo od sodelovanja pri političnih odločitvah." Glede mednarodnih odnosov so bili še bolj ostri: "Vojna imperialistov proti Sovjetski zvezi ni smotljiva, temveč je neogibna."²¹

Stalin je s pomočjo organov GPU preprečil nadaljevanje tega dela. Opozicijo so obtožili "zarotništva" in "povezovanja s kontrarevolucionarji". O teh dogodkih so razpravljali na zaprti seji CK (21.-23. X. 1927). Trocki je sicer protestiral²², kar pa je ostalo brez učinka; Trocki in Zinovjev sta bila - zaradi ilegalne frakcionaške dejavnosti - izključena iz CK VKP(b)²³.

---

16 - Giuseppe Boffa: Povijest Sovjetskog saveza, I.knjiga, str. 239-241, Opatija, 1985.

17 - L. Trotsky: The Stalin School of Falsification, New York, 1937.

18 - B. Souvarine: Staljin, str. 316, Zagreb 1989.

19 - Glej - L. Trocki: Izobličena revolucija (1927-1929), str. 296-324 (Trocki je optužen za kršenje partijske discipline - govori Trockega na zasedanju Centralne kontrolne komisije, junija 1927), Rijeka, 1972.

20 - KPSS v rezolucijah II, str. 390, Moskva, 1953.

21 - M. Britovšek: Stalinov termidor, str. 88-89, Ljubljana, 1984.

22 - Glej - L. Trocki: Izobličena revolucija (1927-1929), str. 339-349 (Isključenje Trockog iz Centralnog komiteta - govor Trockega na plenumu CK in CKK, 23. oktobra 1927), Rijeka, 1927.

23 - KPSS v rezolucijah II, str. 431, Moskva, 1953.

Opozicionalci z delom niso prenehali; sklenili so, da bodo ob 10. obletnici oktobrske revolucije organizirali demonstracije in zborovanja. Po ulicah Moskve in Leningrada so 7. novembra demonstrirale opozicijske grupe z rdečimi zastavami in gesli po demokratizaciji; policija je demonstracije razbila. 15. XI.1927 so na hitro sklicali zasedanje CK VKP(b), na katerem so sprejeli sklep o izključitvi Zinovjeva in Trockega iz stranke in odstranili znane opozicionalce s partijskih položajev²⁴. Stalin je dosegel svoj cilj: diskvalificiral je opozicijo ter ji na ta način preprečil nastop na XV. kongresu; s tem je bila onemogočena vsaka razprava v zvezi s "platformo" opozicije, ki bi lahko imela za končno posledico delitev oblasti Stalina s Trockim in Zinovjevom. XV. kongres partije je 18.decembra 1927 sprejel resolucijo, ki oznanja, "da pripadnost opoziciji ter propagiranje njenih pogledov nista združljivi s članstvom v partiji", ter izključil iz partije 75 vodilnih članov opozicije. Naslednjega dne se opozicija razcepi. Trockistični del zavrne zahteve kongresa "po monolitnosti gledišč v partiji", zato oblasti deportirajo Trockega v Almo Ato (17. 1. 1928). Zinovjev, Kamenjev in njuni privrženci pa podpišejo skupno izjavo, v kateri se odrečejo svojim pogledom.²⁵

Ob tem je boljševiški funkcionar in diplomat Adolf Joffe, privrženec Trockega, zapisal, da pomeni izključitev Trockega likvidacijo revolucije ter "dogodek, ki mora v naši partiji neogibno začeti obdobje termidorja..." (Joffejevo poslovilno pismo Trockemu, 16. XI. 1927).²⁶

Z odstranitvijo Trockega si je Stalin utrl pot do četrstoletnega gospostva. Njegova moč je nenehno rasla; kot temna senca se je širila nad deželo, v kateri ni bilo več nikakršne organizirane opozicije, ker so jo brez usmiljenja zadušili.

---

24 - M. Britovšek: Stalinov termidor, str. 97, Ljubljana, 1984.

25 - I.Deutscher:Stalin, str. 285, Ljubljana, 1977.

26 - Pierre Broué: Trotsky, str. 352, Paris, 1988.